КОЛЕКЦІЯ РІДКІСНИХ ВИДАНЬ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ «КОБЗАР» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

у фондах Наукової бібліотеки

Упорядник: Ревенко Д. В.

«Ся маленька книжечка відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла мов джерело чистої, холодної води, заясніла невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову».

(Іван Франко)

«Кобзар» – перша поетична збірка Тараса Григоровича Шевченка, яка стала візитною карткою усієї творчості письменника. За життя автора було надруковано три «Кобзаря» 1840 р., 1844 р. і 1860 р. Назвою книги Т. Шевченко засвідчив, що він виступає співцем народних мас. Книжка оповістила світ: Україна має свого генія й пророка, співця й захисника, будівничого української України, слово й слава якого – безсмертні. Після виходу збірки самого Т. Шевченка почали називати Кобзарем, і він сам свої деякі повісті почав підписувати псевдонімом – Кобзар Дармограй. «Кобзар» користувався широкою популярністю з часу виходу першої книжки і до сьогодні. Перше видання «Кобзаря» видрукуване 1840 р. у приватній друкарні Є. Ф. Фішера в Санкт-Петербурзі за сприяння Євгена Гребінки накладом 1000 примірників.

До збірки увійшло вісім творів: «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка» («Нащо мені чорні брови»), «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч» і «Думи мої, думи мої, горе мені з вами », написаний спеціально для цього збірника і є як би епіграфом не тільки до цього видання, але й до всієї творчості Тараса Шевченка. Відомо, що цензор П. Корсаков підписав квиток на випуск «Кобзаря» з друкарні у світ 18 квітня 1840 р. Через кілька днів книжка Т. Шевченка з'явилася у петербурзьких книгарнях. Але частина тиражу вийшла з друкарні на тиждень раніше офіційного дозволу. У перших, «позацензурних» збірках (100 примірників) було 115 сторінок тексту (1471 рядок), але більшість з них, після втручання цензора, були вилучені і знищені ще до початку продажу, лише близько десяти, які Тарас Шевченко подарував друзям – зберіглися. Решта «офіційних» примірників складали 114 сторінок (1429 рядків). Нажаль, до сьогодні збереглося зовсім невелика кількість примірників першого видання «Кобзаря». У книжкових фондах Наукової бібліотеки маємо факсимільне видання збірки.

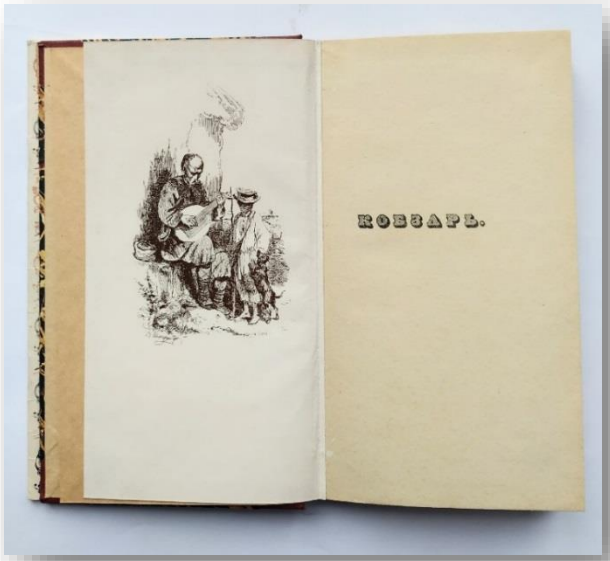

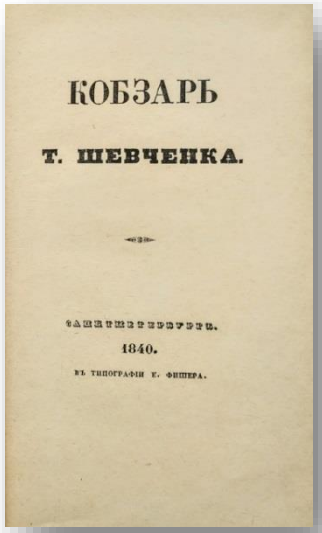

Шевченко Т. Кобзар.1840. – Київ: Дніпро, 2014. – 262 с.: факсиміле.

Шевченко Т. Г. Кобзарь Тараса Шевченка. – СПб. : в друк. П. А. Куліша ; коштом Платона Семеренка, 1860. – [6], 244, [2] с., 1 арк. портр.

http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/store/2150

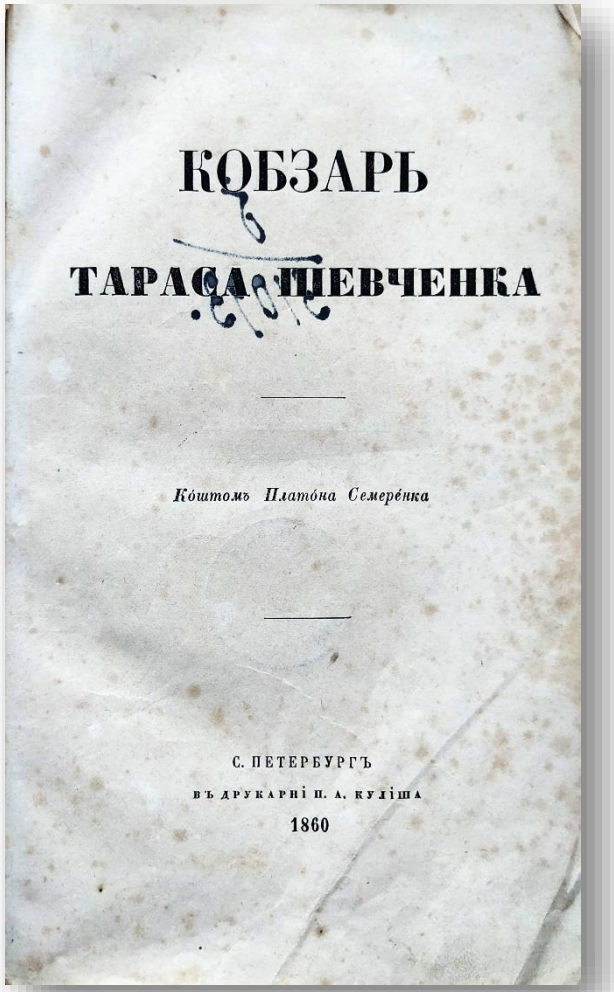
КОБЗАРЬ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Коштомъ Платона Семеренка

С. ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ДРУКАРНІ П. А. КУЛІША

1860

23 січня 1860 р. у друкарні П. Куліша вийшло третє видання «Кобзаря» з портретом автора та присвятою Марку Вовчкові. Це видання було значно повніше в порівнянні з попередніми: до нього ввійшло 17 окремих поетичних творів Тараса Шевченка. Книга була надрукована коштами Платона Федоровича Симиренка – відомого цукрозаводчика і мецената, з яким Т. Шевченко познайомився під час своєї подорожі Україною в 1859 р. Гостинні господарі поцікавилися, чому ніде не можливо придбати «Кобзаря». Поет пояснив, що збірку підготував, але «издатели-кацапы скупятся, а я сам для этого не имею средств…». Тоді Платон Федорович запропонував фінансову допомогу та виділив 1100 рублів на видання. Ця редакція «Кобзаря» зустріла в Петербурзі серйозні перешкоди з боку цензури й лише завдяки заступництву міністра народної освіти Є. Ковалевського, українцю за походженням, була видана. Тираж «Кобзаря» складав 6050 примірників, офіційно ж – 5800 примірників. За ініціативою Тараса Шевченка, друкарня П. Куліша, крім офіційних, видрукувала ще й 250 нецензурованих примірників. Про існування додаткового накладу видання переконливо засвідчує лист Т. Шевченка до Платона Симиренка від 3 січня 1860 р.

Свою нову книгу Шевченко в першу чергу вислав в Україну. Також Шевченком було надіслано 735 примірників збірки у якості повернення грошового боргу Платону Симиренкові за його ж проханням: « …По выходе же книг, прошу прислать мне ровно на эту сумму – и мы с Вами расквитаемся …». П. Симиренко безкоштовно розповсюджував «Кобзаря» серед своїх робітників і службовців. «Кобзар» Шевченка здобув тоді неабияку популярність, ставши улюбленою книжкою народу. На сьогодні зберіглося багато примірників «Кобзаря» 1860 р., вони знаходяться в державних наукових, культурно-освітніх установах та приватних колекціях.

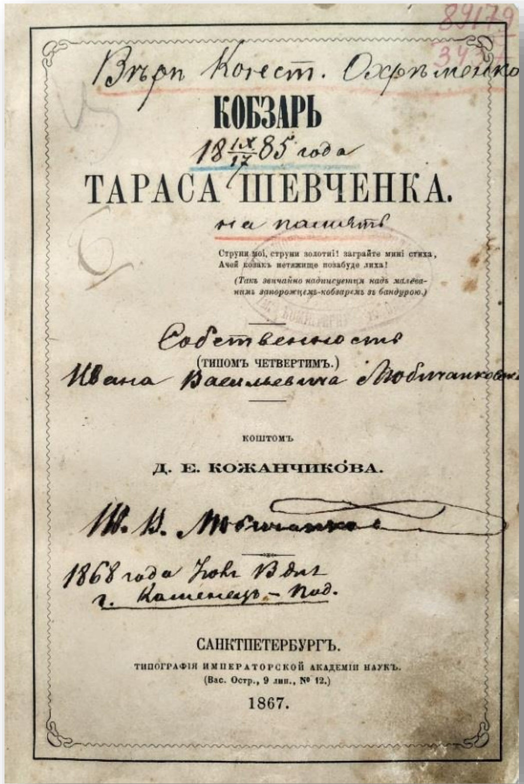

Шевченко Т. Г. Кобзарь Тараса Шевченка. – Типом четвертым. – СПб. : тип. имп. Акад. наук ; коштом Д. Е. Кожанчикова, 1867. – XII, [2], 677, [1] с. : портр. http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/store/2157

Дмитро Юхимович Кожанчиков (1820/1821-1877 р.) – санкт-петербурзький видавець, відомий російський книгопродавець та купець, коштом якого виходили твори Т. Г. Шевченка та інших письменників. «Кобзарь» Тараса Шевченка 1867 р. видання був надрукований у типографії Імператорської Академії наук у Санкт-Петербурзі з портретом автора. Це видання є найточнішим в орфографічному відношенні, повнішим від інших видань та містить правильні наголоси.

Примітними особливостями цього екземпляра є записи власника на титульному аркуші: «Собственность Ивана Васильевича Любичанковского» та дарчий напис «Вере Конст[антиновне] Охременко 17. IX. 1885».

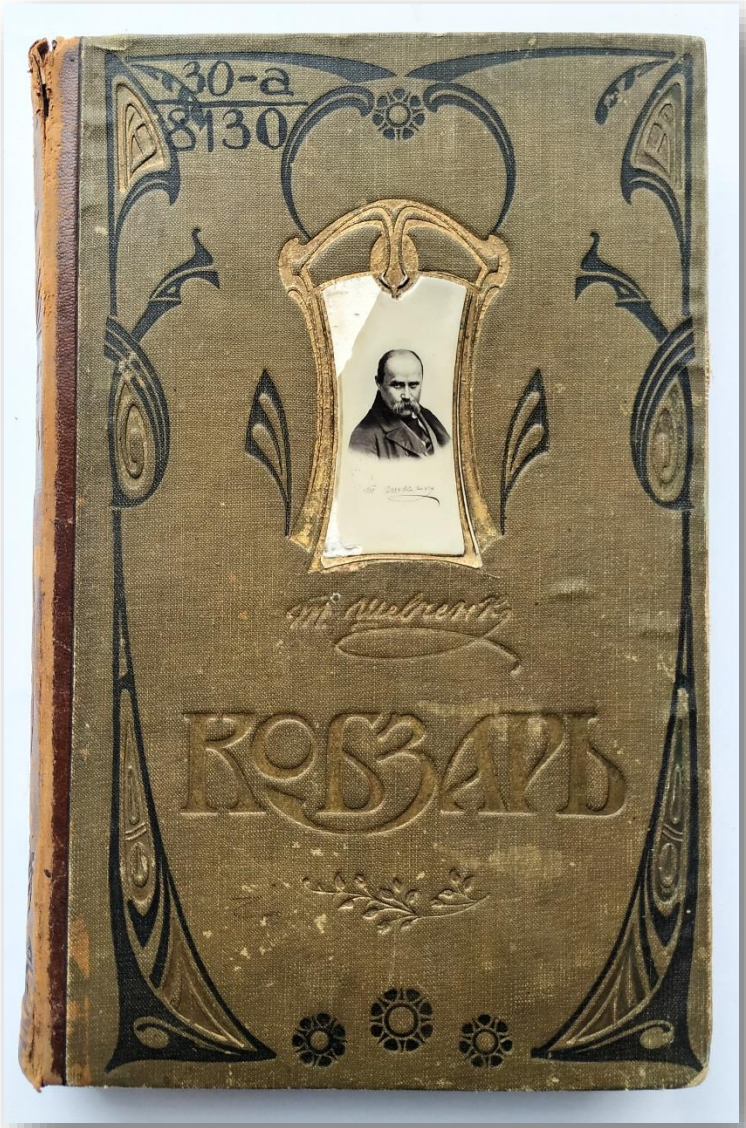

Шевченко Т. Г. Кобзарь / [ред., авт. передм. та прим. В. М. Доманицький]. – [1-е повне вид.]. – [СПб. : вид. о-ва им. Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Юж. России и Благотвор. О-ва изд. общеполез. и дешевых кн. Книгопечатня Шмидт, 1907]. – XVI, 636 с., 1 арк. портр.

http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/123456789/2154

«Кобзар», надрукований у Санкт-Петербурзі 1907 р. – це перше повне видання в Росії, підготовлене Науковим товариством ім. Шевченка (Львів) та благодійним товариством загальнокорисних і дешевих книг (Петербург). Редактором, автором передмови та приміток є Василь Миколайович Доманицький (1877-1910) – український літературознавець, історик, фольклорист, публіцист, громадсько-політичний діяч, кооператор. В. Доманицький як шевченкознавець доклав багато зусиль для видобування нового матеріалу, що давало можливість повніше дивитися на особистість Шевченка та його творчість.

Збирання матеріалів до «Кобзаря» він розпочав ще в студентські роки. У процесі роботи В. Доманицький переглянув та дослідив 270 автографів Шевченка, усі прижиттєві та посмертні видання поета; частково упорядкував хронологію творів, вперше опублікував ряд невідомих доти віршів, серед яких були ті, що знаходилися в архівах департаменту поліції, і заперечив авторство щодо кількох поезій, які хибно приписувалися Т. Шевченкові. Тому це видання «Кобзаря» вважається першим повним саме безцензурним, наклад якого складав 10 000 примірників. В. Доманицький продовжує роботу над другим виданням «Кобзаря», що вийшло 1908 р. 25-тисячним накладом у Санкт-Петербурзі завдяки «Обществу имени Т. Г. Шевченка для вспомоществованія нуждающимся уроженцамъ Южной Россіи, учащимся въ в высшихъ учебныхъ заведенияхъ С.- Петербурга» та «Благотворительному Обществу изданія общеполезныхъ и дешевых книгъ».

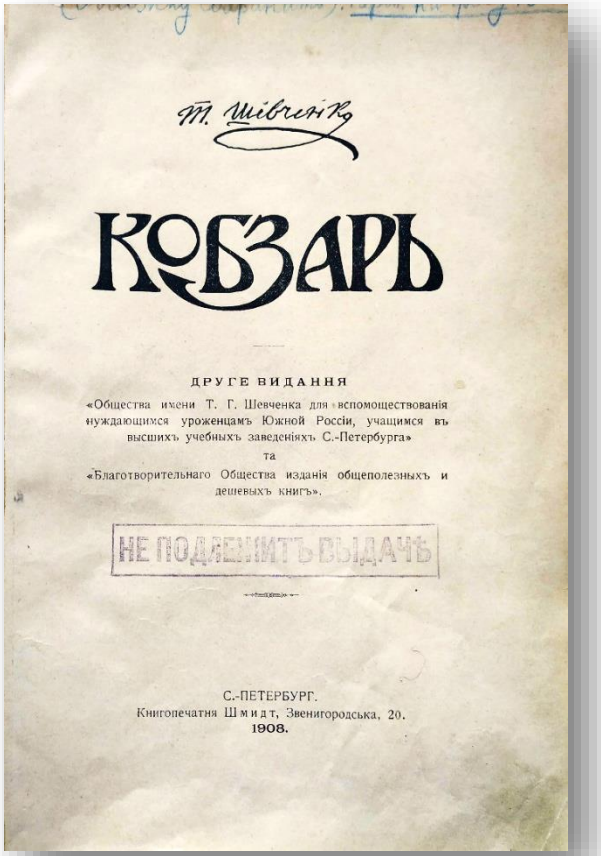
Т. Шевченко

КОБЗАРЬ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

«Общества имени Т. Г. Шевченка для вспомоществованія нуждающимся уроженцамъ Южной Россіи, учащимся въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ С.-Петербурга»

та

«Благотворительнаго Общества изданія общеполезныхъ и дешевыхъ книгъ».

НЕ ПОДЛЕЖИТЪ ВЫДАЧѢ

С.-ПЕТЕРБУРГ.
Книгопечатня Шмидт, Звенигородська, 20.
1908.

Шевченко Т. Г. Кобзар. – 2-е вид. – СПб. : книгопечатня Шмидт [О-во им. Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях С.-Петербурга ; Благотворительное Общество издания общеполезных и дешевых книг], 1908. – XX, 634, [2] с., 2 арк. портр.

http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/123456789/2146

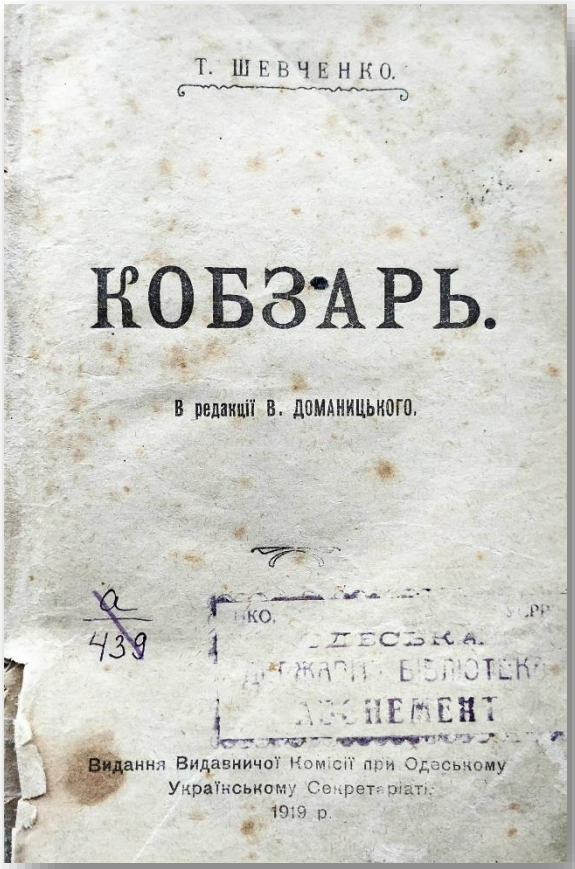

Шевченко Т. Г. Кобзарь / в редакції В. Доманицького. – [Одеса] : вид. Видавничої ком. при Одеській українському секретаріаті [друк. Окружн. Ком. Херс. УПС-РК «Селянська самоосвіта»], 1919. – XXX, [2], 703, [1] с. : іл.

http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/store/2156

У червні 1919 р. Видавнича комісія при Українському секретаріаті, до обов'язків якого входила координація зусиль українських партій, що стояли на радянській платформі, почала свою видавничу діяльність. Достеменно відомо про випуск 16 видань та портретів Т. Шевченка та І. Франка, і наклади видавництва виготовлялися переважно в Першій радянській друкарні, на яку було перетворено друкарню П. Ф. Францова. І в цей період у 1919 г. виходить ще один «Кобзар» під редакцією В. Доманицького уже в Одесі.

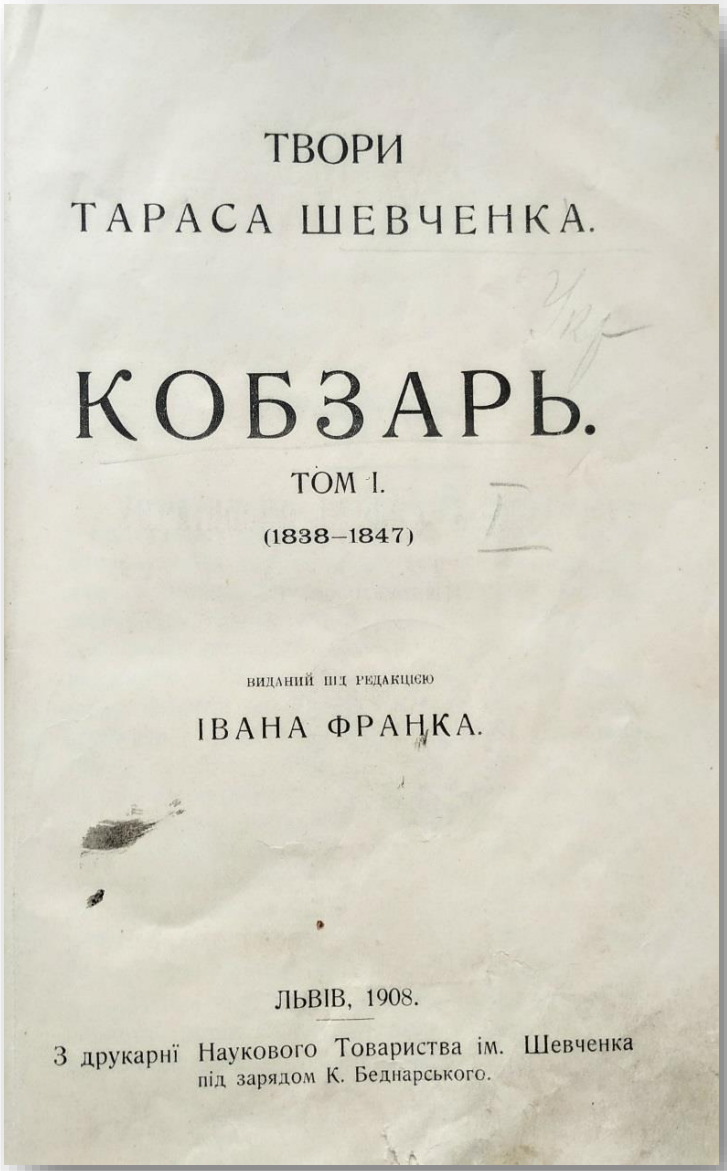

Шевченко Т. Г. Твори Тараса Шевченка : [у 2 т.]. – Львів : з друк. Наук. т-ва ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1908. – Т. 1 : Кобзарь (1838-1847) / виданий під ред. [і з передм.] Івана Франка. – X, 439, [3] с. (Українсько-Руська б-ка : Наук. т-ва ім. Шевченка. Філол. секція ; Т. 6).

http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/123456789/2155

Паралельно з петербурзьким виданням «Кобзаря» за редакцією В. Доманицького (1907, 1908 рр.) готувався до друку «Кобзар» у двох томах за редакцією І. Франка у Львові (1908 р.). За рівнем текстологічної підготовки це видання не мало аналогів і значно перевищило в науковому плані всі галицькі збірки творів Т. Шевченка, що вийшли до того часу. Від попередніх видань підготований Франком «Кобзар» відрізнявся нумерацією рядків та акцентуванням багатоскладових слів, що мало значення для правильного читання Шевченкової поезії, особливо в Галичині, де мова українців була насичена полонізмами та германізмами. На кожній сторінці книжки подавалися різночитання за попередніми публікаціями Шевченкових творів, інформація про першодруки.

До цього видання І. Франко вперше ввів поеми «Слепая» і «Тризна», Шевченкову передмову до ненадрукованого «Кобзаря», подав два варіанти поеми «Москалева криниця» та «Варнак», запровадивши хронологічний принцип подачі творів. Заслуговує на окрему увагу і той факт, що у процесі роботи І. Франко постійно вдосконалював своє видання. Навіть уже тоді, коли перші десять аркушів «Кобзаря» було набрано в друкарні, а В. Доманицький надіслав Франкові примірник петербурзького видання з виписками варіантів з копії, що зберігся в покійного на той час письменника Д. Мордовця, він подає цей матеріал у передмові до першого тому. У додатках уперше було вміщено також низку Шевченкових записів народних пісень. Видання «Кобзаря» у Петербурзі та Львові за редакціями В. Доманицького та І. Франка – принципово важливі події в історії шевченкознавчої науки.

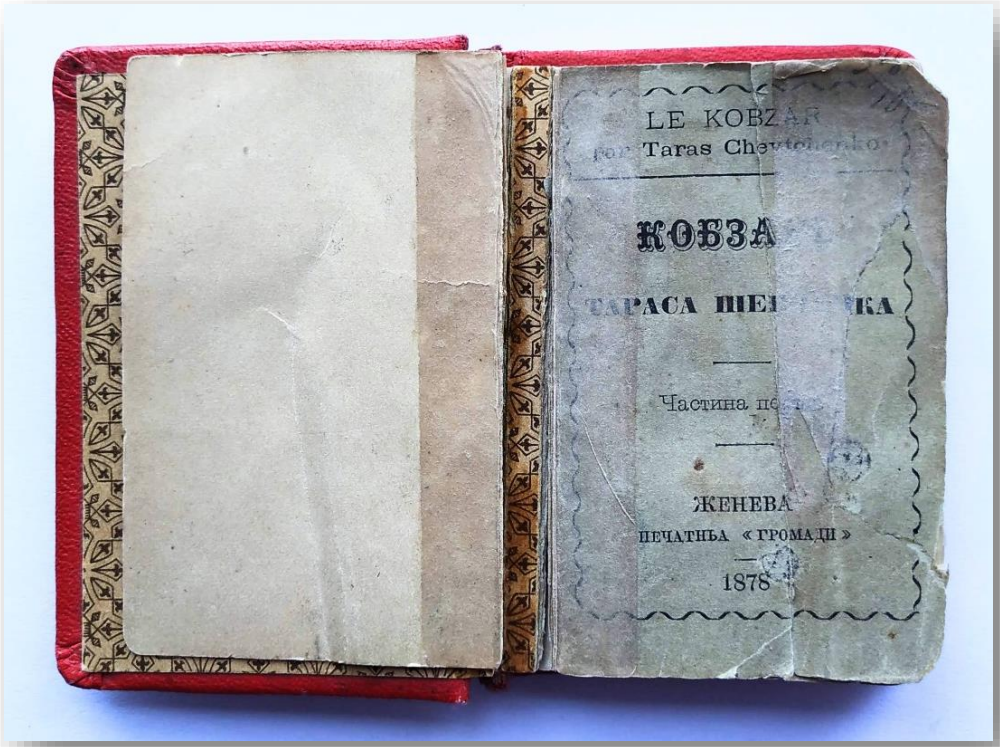

Шевченко Т. Г. Кобзар Тараса Шевченка / вступ. ст. С-о [Ф. Вовка] ; упоряд.: А. Ляхоцький, Ф. Вовк]. – Ч. 1. – Женева : печатня «Громади», 1878. – XXI, [2], 24-126, II, [2] с. – Мініатюр. вид. (75х50 мм).

http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/store/2153

З-поміж багатьох видань «Кобзаря» Т. Шевченка привертає увагу перше його мініатюрне видання, надруковане в Женеві 1878 р., форматом 55х85 мм українською мовою, накладом 1000 примірників у друкарні «Громади». Друкарня була заснована М. П. Драгомановим, який, емігрувавши з Російської імперії, активно займався виданнями позацензурних творів українських вчених і письменників. Причиною видати мініатюрне зібрання творів Т. Шевченка став сумнозвісний циркуляр міністра внутрішніх справ П. Валуєва, яким заборонялося друкувати книжки та періодичні видання українською мовою (вона іменувалася «малоросійською говіркою»). Заборона ця була підтверджена ще й Емським указом 1876 р. царя Олександра II. Повна заборона української мови, яка до 1905 р. навіть не визнавалася окремою слов'янською мовою, штучно гальмувала її розвиток.

Саме у друкарні «Громади» і стало можливим підготування та видання женевського «Кобзаря» Т. Г. Шевченка. До цієї роботи активно долучилися Федір Вовк – український антрополог, археолог, етнограф, фольклорист, професор Київського університету та Антон Ляхоцький (псевдонім «Кузьма») – відомий український друкар, який брав активну участь у громадському житті української еміграції. Ф. Вовк для женевського добирав найгостріші антимонархічні та антикріпосницькі Шевченкові твори, раніше заборонені цензурою. Так вірш «Мій боже милий, знову лихо» був надрукований уперше.

Щоб транспортувати книжки через митницю й таємно переправити його на батьківщину до сімнадцятих роковин смерті поета, було прийнято рішення, сховати маленькі книжечки серед коробок цигаркового паперу «Awadi», який користувався величезним попитом у курців усього світу і продавався також у Росії. Мініатюрний розмір «Кобзаря» відповідав розміру коробок 55х85 мм. Кожну книжечку загортали в обгортку цигаркового паперу та вкладали між справжніми коробками з папером так, що навіть при відкритті посилок книжечку неможливо було відрізнити від стосика паперу. Таким чином усі посилки з дорогоцінним вкладом минули митні кордони та були вчасно доставлені в Україну на роковини Т. Г. Шевченка. Збірочка містила не лише вірші Шевченка, також видання укладачі доповнили важливими додатками. Замість титулу подали присвяту: «Нашим землякам на Україні – на роковини Шевченка. 26 лютого 1878 року – Кузьма і Сірко видавці». Далі був передрукований текст Емського акту 1876 р. без змін. Після нього було вміщено передмову про життя і творчість поета, яку написав Ф. Вовк. Це видання стало помітним явищем. І. Франко так відгукнувся на нього: «Сій мініатюрний «Кобзарик» зробив свого часу велику сенсацію в Галичині і тисячами примірників був перевезений до Росії, бо його примірники можна було сховати в кишені». Таким чином, женевський «Кобзар» став унікальним виданням у серії видань «Кобзаря» різних періодів.